

SANG

Årg. 4 • 2023

Sang

Årg. 4 · 2023

Redaktion Lea Wierød Borčak
Uffe Holmsgaard Eriksen
Fedja Wierød Borčak

Adresse Skejby Vænge 289, DK-8200 Aarhus

Mail redaktion@tidsskriftetsang.dk

Hjemmeside www.tidsskrift.dk/SANG

ISSN 2597-0518

Om tidsskriftet Tidsskriftet SANG er et forum for kritisk refleksion over sang som udtryksform. Vi bringer både forskning i og formidling om alle typer af sang fra alle faglige vinkler.

Manuskript SANG modtager mange typer indlæg, f.eks. artikler, anmeldelser, interviews og kommentarer. Se <https://tidsskrift.dk/SANG/about/submissions>

Forsideillustration Simon Væth

Støtte Tidsskriftet støttes af Statens Kunstfond.

Sang og syngning i skolen

Dansk skolesang mellem håndgribelig
og uhåndgribelig kulturarv

Sang har været en central del af den danske grundskole siden de første landsdækkende skolelove i 1814. I erkendelse af sangens dannende funktion figurerede sang fra begyndelsen på linje med religion, skrivning og regning,¹ og siden har sang været på skoleskemaet helt frem til midten af det 20. århundrede (Holgensen og Holst 2020, 35). Hen over midten af 1900-tallet ændrede faget sig fra et syngefag til et musikfag med øget fokus på lytning, musikoplevelse og -udøvelse. Tillige er sangens rolle i skolen blevet reduceret fra en oprindeligt tværgående aktivitet, der også dyrkedes i andre fag og på tværs af klasser, til en i overvejende grad specifikt musikfaglig deldisciplin.

Som et led i den generelle samfundsinteresse for fællessang i Danmark kom der fornyet fokus på skolesangen i det 21. århundredes første årtier. Kulturminister Jacob Engel-Schmidt erklærede i begyndelsen af 2023 et ønske om at indføre morgensang i alle danske skoler. Sang synes med andre ord igen at indtage en central rolle i skolen. Men skolesangens formål har udviklet sig gennem tiden. Denne artikel udpeger og beskriver to værdier, som skolesangen i Danmark har været udspændt mellem siden de første lovtekster og frem til i dag: På den ene side vægtningen af selve sangene, tekster og melodi-

¹ Lovtekster vedrørende skolen er tilgængeligt via Det Kongelige Bibliotek: <https://library.au.dk/materialer/saersamlinger/skolelove>.

er, som en væsentlig del af den danske *kulturarv*, på den anden side vægtningen af sang som en *praksis*, der er god og dannende uanset konkret repertoire. Disse to værdier for skolesangkulturen kan siges at have modsat fortegn, fordi det første har *sange* som mål og *syngning* som middel, mens det er omvendt for det sidste.² De to værdier kan beskrives som vægtning af sang som henholdsvis håndgribelig og uhåndgribelig kulturarv, således som UNESCO (2003) beskriver disse begreber.

I dag synes værdierne at figurere side om side, ligesom de ofte ses sammenblandet i offentlige drøftelser af emnet. I denne artikel argumenterer vi for en mere klar skelnen mellem de to værdier for skolesangen, som vi her kalder henholdsvis bevaringsværdien og praksisværdien. Artiklens hovedformål er således at etablere en sondring, som ofte fremstår uklar, herunder at argumentere for betimeligheden i at holde de to værdier konceptuelt adskilt. Vi gør dette ved først at opridse skolesangens danske historie. Herefter beskriver vi begrebsparret håndgribelig og uhåndgribelig kulturarv med henblik på at vise, at de to værdier for skolesangen kan forstås som eksempler herpå. Efter en definition af de to værdier for skolesangen sporer vi deres aftryk i den danske avispresse med henblik på at danne et billede af den offentlige opfattelse af sangkultur og skolesang. Endelig giver vi en fortolkning af, hvilke fællesskabstyper de to værdier for skolesangen hver især understøtter – fra fysiske til forestillede. Indledningsvist vil vi gerne understrege, at de forskellige dualismer og poler, som artiklen her opstiller over for hinanden, ikke skal forstås som dikotomier, men snarere som punkter i et kontinuum. Opstillingen i poler skal alene tjene artiklens heuristiske formål med at anskueliggøre forskellen mellem forskellige værdier, men det er vigtigt at være opmærksom på, at værdierne for skolesangen ikke udelukker hinanden, og konkrete tilfælde vil placere sig et sted midt imellem.

Skolesang i Danmark – et historisk rids

Med sin væsentlige placering på skoleskemaet siden begyndelsen af 1800-tallet er ”sang” det ældste af de praktisk-musiske skolefag (Arnfred 1971, 54). Under påvirkning af oplysningstidens impulser fik skole og uddannelse fra slutningen af 1700-tallet stigende bevå-

² Vi benytter os af begrebet ”syngning” som pendant til det engelske ”singing” for at betegne handlingskarakteren af syngehandlingen – med forbillede i folkesangsforskningen (Rossil 2015, 84). Begrebet svarer i nogen grad til Smalls (1998) berømte insisteren på musiks handlingskarakter gennem neologismen ”musicking”.

genhed, og i de oplyste borgeres kredse blev den sanglige opdragelse af almuens samt forbedringen af såvel kirkesang som folkesang et diskussionsemne (Høgel 2020, 193ff.). Denne interesse i det sene 1700-tal for almuens dannelse, herunder sanglige opdragelse var baggrunden for, at sang blev indført som fag i skolen fra den første landsdækkende skolelov i 1814 (Berggreen 1998, 26).

Sangens centrale position i skolen i det 19. århundrede hang for sin del tæt sammen med skolesangens binding til kirkesangen, idet formålet med at lære salmesang i skolen var at understøtte sangen i kirkerne (Rasmussen 1998, 63). Der var i tiden en udbredt holdning om, at kirkesangen havde akut brug for forbedring. Komponisten J.A.P. Schulz beskrev i et indflydelsesrigt skrift fra 1790 almuens sang i kirkerne som et ”raat skrig” (citeret efter Høgel 2020, 195). I landsbykirkerne havde menighederne igennem århundrederne efter reformationen udviklet en ’heterofon’ syngemåde, dvs. en improvisatorisk stil, som altså efter samtidens dannede borgerskabs standarder trængte til at kultiveres (Rossil 2022). Den herskende sangpædagogik var fra begyndelsen af 1800-tallet derfor en ’top-down’-bestræbelse på at udrydde almuens ”fordævelige” sangkultur (Byberg 1973, 23). Henning Bro Rasmussen har i en afhandling gennem grundig kildegennemgang påvist, hvordan synet på almuens sang som mindreværdig og ukultiveret fortsatte langt ind i det 19. århundrede (Rasmussen 1998, 22).

Den officielle holdning til skolesangen fra slutningen af 1700-tallet var således præget af et overvejende fokus på stemmehygiejne – dvs. på stemmens dannelse og udvikling af evnen til at synge rent og smukt. Kun i mindre grad var spørgsmålet om repertoire i fokus. Når det var tilfældet, skete det ofte i generiske vendinger og formuleret som fremadrettede ønsker om etableringen af et passende repertoire (Rasmussen 1998, 51). På grund af forbindelsen til kirken var salmer det primære skolesangsrepertoire; først nogle årtier inde i 1800-tallet begyndte der at udkomme samlinger af sange specifikt til skolebrug. Her var især komponisten A.P. Berggreens udgivelser (15 hæfter ”Sange til Skolebrug” 1834-76) vigtige (Berggreen 1998, 31). Fra 1830’erne og 40’erne spores desuden i stigende grad en indflydelse fra tidens nationale og folkelige rørelser, og frem til begyndelsen af 1900-tallet stod skolesangen i et konstant vekselvirkningsforhold til den sangtradition som udsprang af grundtvigske kredse og højskolebevægelsen, hvor man havde et mere frit, karskt sangideal end i den officielle skolesang (Byberg 1973, 22; Bach Nielsen 2023, 154). De grundtvigske seminarier stod i den henseende i modsætning til statsseminarierne. Det betød, at der hele perioden igennem var en spænding i skolesan-

gen mellem den topstyrede, kunstsangsprægede tilgang og den mere vildtvoksende, enstemmige og 'bottom-up'-prægede grundtvigske sang (Byberg 1973, 50). Som udtryk for topstyringsforsøgene blev der i 1859 etableret et statsligt embede som "sanginspektør" med ansvar for sangen i skole og kirke. Sanginspektørembedet eksisterede helt frem til 1970 og var i sig selv et udtryk for, hvor central sangens position i skolen var, ikke mindst på et tidspunkt med en beskedent grad af centraladministration og tilbageholdenhed med statslige udgifter (Gjerløff 2014, 183).

Fra begyndelsen af 1900-tallet skete en musikalsk reform af sangkulturen i Danmark foranlediget af komponisterne Carl Nielsen, Thomas Laub, Thorvald Aagaard og Oluf Ring (Bak 2018, 40ff.). En ny folkelig sanggenre opstod med henblik på at afløse den romantiske, kunstmusikprægede sang – idealet var enkle, sangbare melodier efter Schulz' klassicistiske forbillede, og der blev sat et nyt fokus på de musikalske kriterier for folkelig fællessang (Fjeldsøe et al. 2024). Stilen fik stor betydning for skoleområdet. Det var først på dette tidspunkt at den enstemmige fællessang, som vi kender i dag, slog igennem i skolen; enstemmige skolesangbøger med tekst til alle vers blev først gængse efter 1920, da det folkelige repertoire og skolesangsrepertoiret smeltede sammen (Byberg 1973, 49).

Skolefaget, som siden 1814 havde heddet 'sang', kom som nævnt ved en ændring af skoleloven i 1958 til at hedde 'sang (musik)', og i 1975 redigeredes betegnelsen igen, så faget som i dag blot kom til at hedde 'musik' (Marstal 2006, 56; Holgersen og Holst 2020, 35). Denne udgrænsning af sang som faglighed afspejler også et holdnings-skifte i musikfaget (Thirup 1998-99, 189): Hvor sang ved folkeskolens begyndelse ansås som det centrale element i musikfaget, blev det efterhånden en side- og dernæst en underordnet disciplin, mens instrumentalmusik og nyere genrer blev vigtigere og andre former for musiktilegnelse blev opprioriteret. Udviklingen fra sang- til musikfag svarer til den generelle udvikling i andre vesteuropæiske lande (Nielsen 1998, 165; Horwitz et al. 2023, 1).

Hertil kommer, at hvor sang oprindeligt ikke kun var et fag men tillige en tværgående beskæftigelse (f.eks. som morgensang eller som aktivitet i kristendoms-, historie- eller geografitimen), er det i dag i vid udstrækning en specialiseret musikfaglig aktivitet (Marstal 2006; Nielsen 2023). Digitalisering og nye medier har desuden i den seneste tid omdefineret selve forståelsen af, hvad der kan siges at være musikalsk deltagelse (Holgersen og Holst 2020, 7). En rapport om musikfaget i undervisning og uddannelse beskrev således ændringerne i 2020:

Der gennemføres i perioden fra 1958 til 1975 en markant ændring af fagets formålsparagraf fra et sangfag med vægt på folke- og kirkesang og bevarelsen af 'vore mange gode folkelige sange' til et musikfag, hvor eleverne både som lyttende og som udøvende indgår i et aktivt forhold til musik i forskellige udtryksformer. (Holgersen og Holst 2020, 36)

Sangkultur vs. syngeskultur – sang mellem håndgribelig og uhåndgribelig kulturarv

Frede V. Nielsen skelnede i 1998 mellem tre dimensioner af skolesangen: sange som indhold, sange som middel og sanglig *aktivitet* som indhold (Nielsen 1998, 165). Den første dimension kan ifølge Nielsen (1998, 166) "siges at være af 'materiel' art". Vi læner os op ad denne forståelse, når vi som nævnt argumenterer for, at eksisterende værdier for skolesangen kan sammenlignes med henholdsvis materiel/håndgribelig og immateriel/uhåndgribelig kulturarv.³ Et nærmere blik på dette begrebspar kan derfor være givtigt som redskab til at etablere den klarere skelnen, vi opfordrer til.

FNs organisation for uddannelse, kultur, kommunikation og videnskab, UNESCO, vedtog i 2003 en konvention om at arbejde for sikringen af verdens "intangible cultural heritage", altså verdens immaterielle eller uhåndgribelige kulturarv. Denne bestræbelse skal forstås som et supplement til arbejdet for at fremme forholdene for den håndgribelige kulturarv, der udgøres af monumenter, bygninger, objekter etc. UNESCO definerede selv begrebet som

the practices, representations, expressions, knowledge, skills – as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage. (UNESCO 2003)

Der ligger altså i konventionens indførelse en anerkendelse af, at kulturarv er mere end det, man kan tage og føle på – selvom den mere uhåndgribelige kulturarv sjældnere modtager opmærksomhed, fordi den er uhåndgribelig, svær at se og dermed er sværere at italesætte. I 2005 afholdt det danske kulturministerium en konference foranlediget

³ I vores analyse af værdier for skolesangen svarer Nielsens første og anden dimension tilsammen (sange som indhold samt sange som middel) til sang som materiel kulturarv og hans tredje dimension (sanglig aktivitet) til sang som immateriel kulturarv.

af UNESCOs konvention og de deraf følgende overvejelser om, hvorvidt Danmark skulle tiltræde konventionen. Antropologen Kirsten Hastrup beskrev som formand for Kulturministeriets Forskningsudvalg i en artikel en række forbehold over for begrebet om immateriel kulturarv: Et af de vigtigste er den risiko for tingsliggørelse af kulturelle praksisser, som ligger latent i begrebet og konventionen. Hastrup understreger derfor, at det er vigtigt at bemærke, at der med konventionen er tale om en *sikring* ("safe-guarding") – ikke en beskyttelse (Hastrup 2006, 8). Det er en vigtig forskel, fordi konventionen dermed skal sikre, at de praksisser, der anses som uhåndgribelig kulturarv, fortsat kan leve og udtrykkes – en konsekvens af konventionen må netop ikke blive, at kulturelle praksisser sættes på "museum" og dermed ikke længere praktiseres i sin vanlige, naturlige kontekst, påpeger Hastrup. Vi kan bemærke, hvordan den risiko, Hastrup her italesætter, svarer til den udvikling, som musikhistorikeren Lydia Goehr har beskrevet specifikt for musikkens vedkommende: Hvordan værkbegrebet fra ca. år 1800 medførte opkomsten af et "imaginært museum for musikalske værker", der afkontekstualiserede musikken og i vidt omfang afskar den fra hverdagslivets lokale funktioner (Goehr 2007, 246f; se også Rishøj 2024).

Efter at Danmark i 2010 tiltrådte konventionen om uhåndgribelig kulturarv, beskrev antropologen Marianne Holm, hvordan Folkemindesamlingen ved Det kongelige Bibliotek ville forholde sig til den opgave, de havde fået med at forvalte Danmarks uhåndgribelige kulturarv. Det er værd at hæfte sig ved, at både Hastrup og Holm fremdrager fællessang som et kerneeksempel på dansk uhåndgribelig kulturarv. Hastrup beskriver således, hvordan kropslig og kulturel erindring smelter sammen i fællessang, som dermed er et godt eksempel på, at man skal "kende koden" og selv have deltaget i denne praksis for at forstå dens betydning (Hastrup 2006, 11). Holm fremhæver, at fællessang lever op til UNESCOs definition på uhåndgribelig kulturarv, fordi den er en *levende* kulturarv, der fortsat praktiseres og opleves som relevant for mennesker i dag (Holm 2017, 62).

Mens det således lader til at være oplagt, at fællessang er et centralt eksempel på uhåndgribelig kulturarv i Danmark, er det mindre indlysende, hvordan sange og sangrepertoarer kan opfattes som håndgribelig kulturarv, sådan som vi her argumenterer for. I hvilken forstand kan en sang siges at være håndgribelig? Det er f.eks. klart, at en sang ikke kan reduceres til nogen af sine skriftlige nedfældnin-

ger: Hver afsyngelse vil variere fra forlægget.⁴ Ikke desto mindre vil vi argumentere for, at forestillingen om et kanoniseret fællessangsrepertoire, ofte refereret til som 'sangskatten', med fordel kan beskrives som en håndgribelig eller materiel sangkulturarv. Fordelen herved er især heuristisk. Det hjælper til at foretage en skelnen, som ellers kan forsvinde i det danske sprog på grund af manglen på et (veletableret) verbum for *syngning*. Sondringen tegner sig tydeligere i andre sprog. I indledningen til en britisk monografi om sangens historie skriver John Potter og Niel Sorrell følgende om sangens flygtige historiske op-rindelse:

With an evanescent activity such as singing, which leaves no fossils or other tangible or visible evidence (*and later notations convey the song rather than the singing*), it is not only impossible to say exactly when or where the beginning was but also what was (and, we may venture, still is) meant by the term 'singing'. (Potter og Sorrell 2012, 13; vores kursiv)

Potter og Sorrell bemærker i den kursiverede parentes, at syngningen (*the singing*) er af mere uhåndgribelig karakter end sangen (*the song*). Forskellen overses ofte på dansk, hvor ordet *sang* rent sprogligt-grammatisk både kan forstås som et almindeligt, tælleligt substantiv og som et utælleligt verbalsubstantiv.

Den uhåndgribelige kulturarv besidder den fordel som begreb, at det bliver muligt at sætte fokus på kulturformer, vi normalt ikke er opmærksomme på (Holm 2017, 68). Netop fordi håndgribelig kulturarv er let at få øje på og tale om, har der også på dansk grund traditionelt været mest fokus på sang som håndgribelig kulturarv, dvs. i form af bestemte sangrepertoarer, ofte gemt i fysiske sangbøger. Et eksempel på denne tilgang til stoffet gemmer sig i førnævnte Karl Clausens indflydelsesrige sanghistoriske værk, der – på trods af en anerkendelse af sangpraksissers mundtlige og flygtige natur – overvejende har fokus på sangrepertoarers udvikling, som disse kommer til udtryk i skriftlige kilder (Clausen 1958). Den materielle karakter af sangbøger er ydermere medvirkende til, at *Højskolesangbogen* og *Den Danske Salmebog* ligefrem har fået institutionel status, således at forstå, at dens repertoire formår at etablere en kulturelt-historisk forbindelse til den pågældende institution, som den anvendes i f.eks. 'højskole', 'hjem', 'kirke', 'forening' eller 'folkeskole' (Marstal 2018, 31).

⁴ Om forholdet mellem nedfældet og realiseret udsigelse af musikværker se f.eks. Vandsø 2010.

Som sådan har den håndgribelige kulturarvsværdi af dansk fællessang i en vis forstand skygget for den uhåndgribelige. Sagt på en anden måde: Det er tydeligt for de fleste, at ”den danske sangskat” er vigtig dansk kulturarv – det er mindre tydeligt, at den kulturelle praksis *at synge sammen* (uanset repertoire) i et utal af sociale situationer fra lejrball til runde fødselsdage også er kulturarv. Man kan således hævde, at mens den fælles håndgribelige sangkultur (forstået som kendskabet til et vist fælles repertoire) muligvis er for nedadgående eller er blevet udspaltet i senmodernitetens mangfoldighed (Nielsen 1998, 169; Sarauw 2015), så er en fælles *syngekultur* ikke afhængig af bestemte sange, men finder sted på tværs af genrer, stilarter og præferencer.

UNESCO påpeger, at de to former for kulturarv er gensidigt afhængige (Hastrup 2006, 8). Det gælder ikke mindst for sangkulturen, hvor det at have repertoier af sange ofte (men ikke altid!) er forudsætningen for at synge, ligesom syngningen er forudsætningen for sangenes bevarelse og udbredelse. Den tjekkisk-amerikanske musiketnolog Bruno Nettl (1983, 40) spidsformulerede det gensidige afhængighedsforhold mellem sange og syngning således: ”One does not simply sing – one sings *something*.” Det springende punkt er, hvilken af de to, der anses som mål helholdsvis middel. Synger vi for at bevare bestemte sangrepertoier, som anses for værdifulde – eller er sangene til for at understøtte syngningen som kulturel praksis? Det er forskellen på de to værdier, der kan iagttages i skolesangen (såvel som andre steder i sangkulturen).

Skolesangens formål – mellem bevaringsværdi og praksisværdi

Kilderne til skolesangsdiskussionen i det sene 1700-tal indikerer, at praksisværdien fyldte meget fra begyndelsen, idet debattørerne omkring århundredeskiftet havde overvejende fokus på dannelsen til at synge *korrekt* (rent, i takt, samstemmende etc.).⁵ Nielsen (1998, 172) påpeger ligeledes, at selve den sanglige kvalitet af ”syngeaktiviteten” var en vigtig indholds faktor fra første færd. Skolesangens formål var altså fra begyndelsen ikke primært rodfæstet i tanker om en ”bevaringsværdi” – så meget desto mere som oplysningstiden ikke var synderligt traditionsorienteret, og der var dårligt nok nogen ”sangskat” endnu at bevare (Clausen 1958, 84). Line Rishøj (2024) har vist, hvor-

5 For en grundig gennemgang af dette kildemateriale henvises til Rasmussen 1998, 22ff.

dan ideen om en sangskat og dermed om dens bevaringsværdi kom senere: Som et produkt af nationalromantisk tankegods manifesterer begrebet om ”sangskatten” sig fra midten af det 19. århundrede og får især fart under vingerne fra anden halvdel af det 20. århundrede.

Henning Bro Rasmussen peger på et vendepunkt i 1930’erne, hvor skolesangens og kirkesangens adskillelse faldt sammen med en stigende interesse i det nationale:

Samtidig med at dette sidste aspekt [elevernes uddannelse til velsynende kirkegængere] synes svækket, dukker et nyt seriøst formål med folkeskolens musikundervisning op. Nu gælder det et sanghistorisk, kulturelt aspekt, dansk sangtradition og den historie, der ligger bag salmerne og sangene (Rasmussen 1998, 322).

Det lader altså til især at være i løbet af det 20. århundrede, at selve sangrepertoiret italesættes som noget, der har værdi *i sig selv*. Det er interessant at bemærke, som Rasmussen gør, at det er med skolesangens løsrivelse fra sin funktionelle værdi som understøttelse af kirkesangen, at ”salmerne og sangene” selv sættes i stedet som genstanden for værdi. Før dette punkt – som altså er omkring 1930’erne – var sangrepertoiret et middel til noget andet (forkyndelsen i kirken), ikke et mål i sig selv. Allerede sanginspektøren Viggo Sanne bemærkede dette i 1889, da han fremsatte følgende radikale betragtning om den dårlige sang i landsbyskolerne:

Igjennem Sangen i disse Skoler faar man ret Indtryk af, hvor lidt begavet Folket er for Musik. [...] Grunden dertil kan med Korthed siges at være den, at Folkeskolen overvejende var Religionsskole, og Sangen kun et Middel for denne, saa at Koraler og Hymner var de herskende; Sangen havde intet Krav på at være et Maal for sig selv, der stillede sine egne Krav for sin egen Skyld. (Citeret efter Rasmussen 1998, 196)

Et lille halvt århundrede senere går Sannes ønske i opfyldelse: Sangen løsriver sig fra sin status som middel for noget andet – og bliver dermed selv et mål. Det er karakteristisk nok herefter, at vi begynder at se ”bevaring” som en begrundelse for skolesangen i officielle skrifter. I 1800-tallet havde skolen officielle sanglister og ”sangregulativer”, der angav det repertoire, elever og seminarister forventedes at tilegne sig – en praksis, der fortsatte helt frem til 1960 (Rasmussen 1998, 74; Holgersen og Holst 2020, 44). Karakteristisk for udviklingen henimod sangskattens bevaringsværdi hedder det i en sådan ”fortegnelse over salmer og sange” i 1941, at den skal ”tjene til at *bevare* det

bedste i vor danske Tradition, dels skal give Børnene en tidssvarende Indstilling overfor dansk Folke- og Kirkesang” (uddrag af ”Undervisningsvejledning for sang i Den eksamensfrie Folkeskole af 21. November 1943”; citeret efter Aller og Schelde 1998, 121; vores kursiv).

Efter at sangrepertoiret således er sat på dagsordenen som et mål i sig selv, er det interessant at følge, hvorledes formålet med sang fra da af og frem til nutiden gennemgår nogle glidninger mellem bevarings- og praksisværdien. Imidlertid skal denne udvikling ses i lyset af, at hele sangfaget generelt reduceres, idet det som nævnt lægges ind under musikfaget. Nedenfor gennemgås formålsparagrafferne for faget sang/musik fra begyndelsen af den periode, hvor faget gradvist skiftede navn fra sang til musik, og frem til i dag, med særlig interesse for at udtrække det implicite sangideal.⁶ I undervisningsvejledningen knyttet til skoleloven af 1958 lyder det om formålet med faget ”Sang (musik)”:

Det fremhæves, at arbejdet med fællessang må have en fremtrædende plads i undervisningen, idet dette er af afgørende betydning for, at vore mange gode folkelige sange synses og dermed bevares. (Undervisningsvejledning for Folkeskolen 1960, 145)

Sang er altså her meget tydeligt begrundet i *bevaringen* af sangkultur-arven, ligesom i eksemplet ovenfor fra 1943. Rækkefølgen af middel og mål er klart: Syngning har til formål at bevare sange. Endvidere nævner formålsbeskrivelsen, at undervisningen skal indeholde pleje af stemmen.

I undervisningsvejledningen tilhørende skoleloven fra 1975 er danske salmer og sange fortsat nævnt i formålet for faget ”musik” om end ikke fremhævet på samme måde som i 1958. Beskrivelsen adskiller sig desuden fra den forrige ved en nedtoning af verber, som udtrykker aktiv udøvelse (syng, spille, lytte) til det mere vage udtryk ”beskæftige sig med” musik. Hvor 1958-formålet understregede betydningen af at *synge* danske sange, skal undervisningen efter 1975 blot medvirke til, at eleverne bliver ”fortrolige med” sangene.

I 1988 kom en ny undervisningsvejledning for musikfaget. Her bliver ”oplevelsen” af musik et centralt begreb. Dette træk bider sig her efter fast. Formålet bestemmes vagt som ”beskæftigelsen med nye

⁶ Bemærk: Her gennemgås kun udviklingen i formuleringerne af fagets formålsbeskrivelser – for grundigere redegørelse for udviklingen i fagets indhold mm. henvises til Holgersen og Holst 2020.

og ældre danske sange og salmer” (Faghæfte 1988, 105). Hvor sange og salmer i 1975 havde et selvstændigt punkt i formålsbeskrivelsen, udgør de i 1988 således et delelement i et punkt, der handler om forståelse af musikkultur i bredere forstand.

I 1993 kom igen en ny folkeskolelov, og i den tilknyttede formålsbeskrivelse for faget ”musik” udgår formuleringen om danske sange og salmer for første gang (Undervisningsvejledning for Folkeskolen 1995). Der er i det hele taget slet ingen nævnelser af sang i denne formålsbeskrivelse, som gælder frem til 2009. Her udgiver undervisningsministeriet de nationale såkaldte ”Fælles mål” for, hvad eleverne skal lære i skolens fag (Fælles Mål 2009 – Musik). Den eneste ændring af formålsbeskrivelsen af faget musik i 2009 er her en gensættelse af en passus om danske sange: ”Formålet med undervisningen i musik er, at eleverne udvikler deres evne til at opleve musik og til at udtrykke sig i og om musik, *herunder synge danske sange*” (Fælles Mål 2009 – Musik, 3; vores kursivering).

Sammenfattende kan man om udviklingen i det sangideal, der kommer til udtryk i formuleringerne sang/musikfagets formål siden 1958, sige følgende:

- Sang har undergået en udvikling fra centralt til perifært element i musikundervisningen – med tegn på tilbagekomst i det 21. århundrede.
- Verbet ”synge” udgik af formålet i 1975 og reintroduceredes i 2009.
- Mindre specifikke verber som ”opleve”, ”beskæftige sig med”, ”blive fortrolig med” vinder støt frem gennem perioden.
- Formuleringen ”danske sange” (der indikerer et fokus på bevaringsværdi) var borte i en periode på 16 år, inden den kom tilbage i 2009.

Erstatningen af konkrete verber som synge, spille etc. med de bredere udtryk som ”opleve”, ”beskæftige sig med” afspejler en generel udvikling mod større kompleksitet i musikkulturen, hvor det at ”musikere”, dvs. at ”musikdeltage” (Small 1998; Nielsen og Krogh 2014), må forstås som mere end blot at bidrage til musikkens lyd. Således er lytning også en type musikdeltagelse – en vigtig type, især i betragtning af musikteknologiens udbredelse. Imidlertid kan et sådant vagt, bredt begreb om, hvad det vil sige at deltage i musik omvendt risikere at gøre vilkårene vanskeligere for den almene aktive musikudøvelse i snæver forstand, herunder ikke mindst at *synge*, som må siges at være den mest almene form for musikudøvelse. Hvad vil det sige at ”blive fortrolig” eller ”beskæftige sig” med danske sange og salmer? Er det nødvendigt at *synge* for at blive fortrolig? Er det tilstrækkeligt at

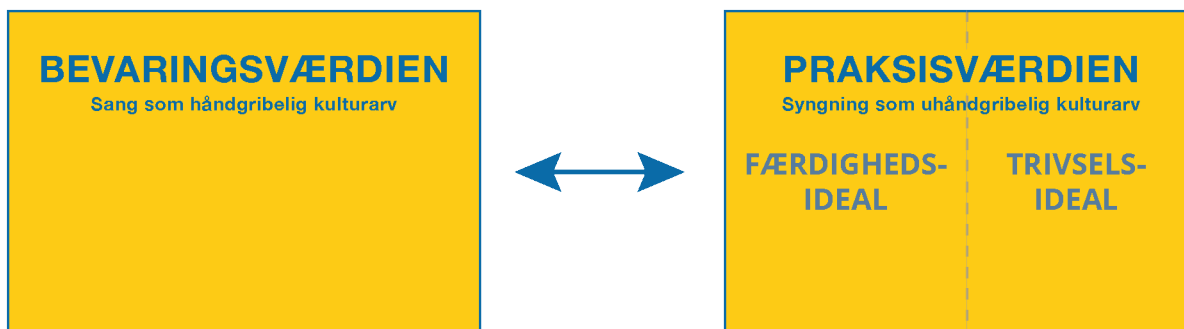
lytte til en af de mange populærmusikalske soloindspilninger af det danske sangrepertoire, som vandt frem fra omkring årtusindskiftet (se hertil Marstal 2006)? Formålsformuleringerne fra 1975 og 1988 er tavse om, hvorvidt der ligger nogen specifik værdi i elevernes aktive syngning, og spørgsmålet er således her lagt op til lærernes egen vurdering.

På tærsklen til årtusindskiftet var skolesangsforskningen på det rene med, at der var sket en afmatning af dansk sangkultur. Men man observerede alligevel tegn på en opgangsperiode på vej (Nielsen 1998, 169; Aller og Schelde 1998, 51); en opgang, der som nævnt må siges at have indfundet sig i 2020'erne, hvor der tillige kan iagttages en opprioritering af syngeskulturen som *immateriel* kulturarv i den fornyede interesse for f.eks. trivsel-effekterne ved at synge sammen. Det er betegnende, at Nielsen (1998, 173) stiller spørgsmålet om, "hvad der kan være for videre perspektiv i en sådan færdighedsindlæring og generelt i sanglig-vokal udfoldelse, som ikke er begrundet i det, der synges". Så sent som i 1998 var det åbenbart ikke indlysende, at der kan være nogen værdi i syngningen i sig selv, uafhængigt af repertoire. Nielsen svarer selv yderst instruktivt på spørgsmålet i punktform; herunder peger han på den fysiologiske, psykologiske og sociale værdi af syngning i skolen. Man kan bemærke ligheden med WHO's inddeling i sundhed i netop disse tre kategorier (<https://www.who.int/about/accountability/governance/constitution>).

Fra international musikpædagogisk forskning er der i nyere tid ligeledes peget på en vending i anden halvdel af det 20. århundrede mod en mere procesorienteret, terapeutisk holdning, hvor f.eks. syngningens trivselsaspekter kommer til anerkendelse (Boyce-Tillmann 2019). Et hjemligt eksempel herpå er projektet Alle Kan Synge, der implementerer klassekorsang i danske skoler og følges af folkesundhedsforskere med henblik på at detektere trivsel-effekter af skolesangen. Projektet er karakteriseret ved at lægge stor vægt på praksisværdien, mens bevaringsværdien er fraværende. Der er således ikke et formål om at bevare "den danske sangskat"; tværtimod lægges der vægt på "ikke-forkyndende" sangaktiviteter og på et bredt og inkluderende repertoire og på komposition af nye sange (Bonde og Ingerslev 2022, 108 og 122). Dette står i kontrast til en del offentlig, herunder politisk, diskurs om bevaringsværdigheden af "den danske sangskat" som begrundelse for skolesangen. Kulturministeren understøttede således sin vision om at indføre morgensang i danske skoler med følgende ord: "Lad os sørge for at få vores sangskat ud i det store fællesskab, hvor den ikke trives så godt, som jeg kunne ønske mig" (Engel-Schmidt 2023).

I de tidlige 2020'ere står bevaringsværdien og praksisværdien altså side om side og konkurrerer måske endda som begrundelser for skolesangen. Begge kan være gyldige argumenter, men vores ærinde her er at etablere en skelnen mellem dem som to distinkte ideologier (se også Nielsen 1998, 179) – og påpege det u hensigtsmæssige i, at de anvendes ukritisk og i flæng. Den udbredte sammenblanding af de to værdier fører til misforståelser, som f.eks. når sundheds- eller trivselsmæssige fordele ved at synge kædes sammen med et specifikt (dansk) sangrepertoire (se f.eks. Iversen 2014 og Borčak 2020). At det heller ikke altid er hensigtsmæssigt fra et pædagogisk synspunkt at koble sangaktiviteter med et bestemt, kulturelt værdisat repertoire, påpeges endvidere af adskillige skandinaviske og internationale studier af børns sang, der viser at trivsels- og inklusionseffekterne af sang med børn ikke bare er uafhængige af repertoire; de kan i værste fald obstrueres heraf (Kullti 2013; Kulset 2020; Marsh 2017). Således fungerer sang bedst som inklusion af børn fra forskellige kulturer, når sangteksten er nonsens frem for nationalt og sprogligt specifikt. Inklusionseffekten af syngning forudsætter et mål af diversitet i sangrepertoiret (Boyce-Tillmann 2019). Med andre ord: Sangkulturen kan i visse tilfælde stå i vejen for det fulde potentiale af syngeskulturen. Det omvendte kan naturligvis også gøre sig gældende: Et overfokus på syngning uden opdyrkning og vedligehold af et righoldigt repertoire kan føre til en fattigdom på den håndgribelige sangkulturs område. Eksempelvis konstateredes det i 2020-rapporten, at danske dagtilbudspædagoger lader til at have et relativt begrænset antal sange på deres aktive sangrepertoire, i nogle tilfælde kun mellem fem og ti sange (Holgersen og Holst 2020, 26).

Vi kan på baggrund af ovenstående gennemgang desuden bemærke, at der inden for praksisværdien tegner sig to distinkte idealer: På den ene side udmønter praksisværdien sig som en vægtning af *færdighed*, som det var tilfældet ved skolesangens begyndelse – på den anden side som et fokus på *trivsel/fællesskab*, som i den nyere sangpædagogiske vending skitseret ovenfor. Disse to idealer er ofte fremstået modsatrettede, selvom de ingenlunde behøver være det. Den mestringsfølelse, der kan følge med træning og opøvelse af god sangfærdighed, kan f.eks. meget vel føre til øget trivsel. Det er således u hensigtsmæssigt, hvis vi lader kollektive erindringer om den statslige sanginspektions historiske (over-)fokus på syngefærdighed føre til en afskrivning af værdien i at træne sangstemmen og stemmehygiejnen.

Figur 1. Kontinuum over værdier for som begrundelse for skolesangen.

Opstillingen i Figur 1 foranlediger os igen til at understrege, at der her er tale om et spektrum frem for en dikotomi. Ligesom den stiplede linje mellem færdigheds- og trivselsidealet inden for praksisværdien skal indikere, at det ene ikke udelukker det andet, så skal de gensidige pile mellem bevarings- og praksisværdien indikere, at der findes alle tænkelige mellemformer. For eksempel: Det er klart, at der til bestemte sange og repertoarer kan knytte sig opbygning og vedligehold af kulturelle fællesskaber. Således er der til ”sangskatten” knyttet fællesskaber (f.eks. det nationale), som netop er båret af bestemte sange. Det at være fælles om bestemte sange på tværs af tid og sted er en af de mest værdifulde måder, sangkulturen skaber fællesskaber på (Borčak 2022). Det hører således med til bevaringsværdien og nuancerer billedet, at den håndgribelige sangkulturarv også skaber og understøtter fællesskaber – blot på en anden måde og en anden type af fællesskab, hvilket vi vender tilbage til i artiklens sidste afsnit.

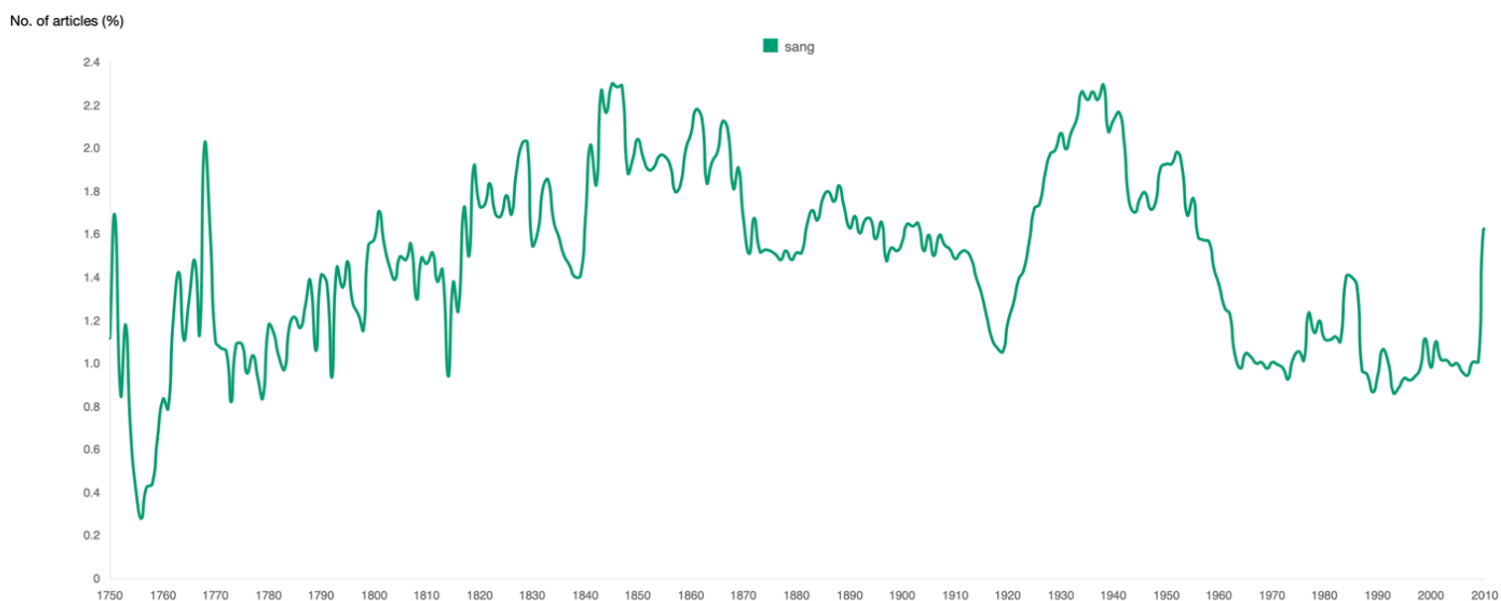
”Sang” i offentlige medier bevæger sig ad to betydningsspor: det håndgribelige og det uhåndgribelige

Aviser har siden mediets ekspansion i antal, læsere og oplag op gennem 1800-tallet konstitueret det offentlige rum i vestlige lande som Danmark (Boyce, Curran og Wingate 1978; Søllinge og Thomsen 1989). Et rum, der for sin del for alvor lagde sig til rette i denne periodes nationsbygningsprocesser (Habermas 1962). Undersøgelser af strømninger i avispressen kan derfor betragtes som en genvej til forståelse af strømninger i en given nations kollektive bevidsthed. Dette forhold drager vi nytte af. Med dette afsæt noterer vi os, at begrebet

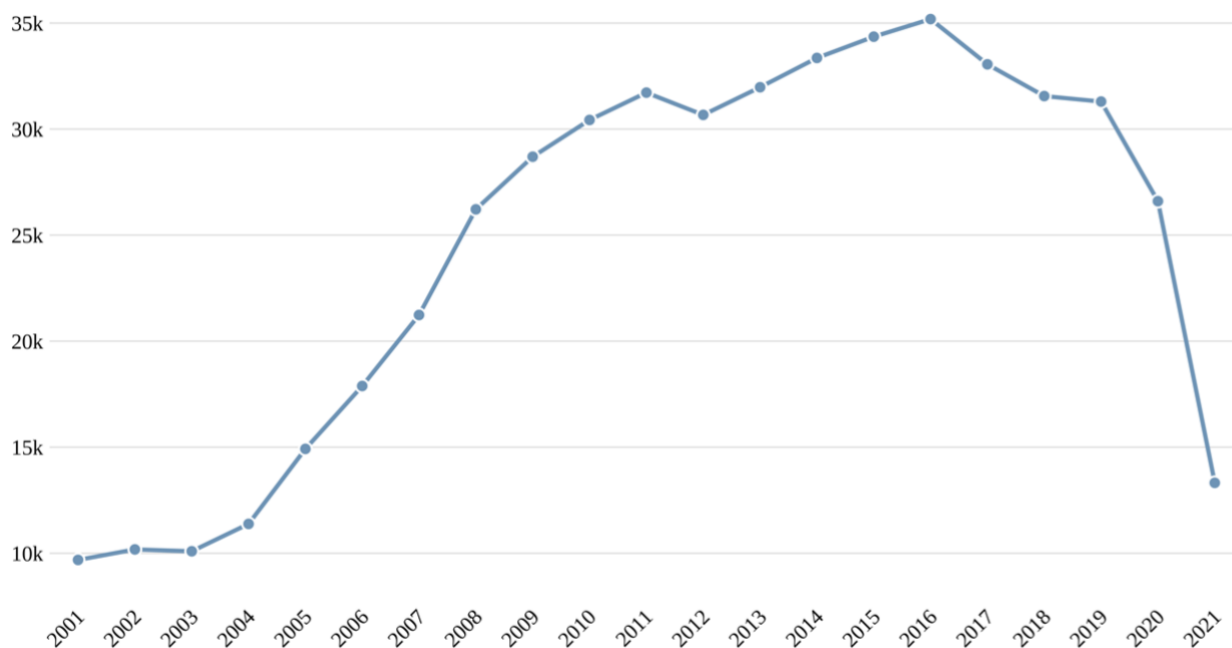
”sang” bevæger sig gennem det kollektive opmærksomhedsrum på en måde, som afspejler den ovenfor skitserede historie. I hvert fald hvis man godtager hyppigheden af ordforekomster som indikation på interesse for et givent emne. I en dansk sammenhæng er vi heldige, at vi har adgang til Det Kgl. Biblioteks digitale avisarkiv Mediestream. Mængden og kvaliteten af dette indscannede materiale bliver først pålideligt omkring midten af det 19. århundrede. Det er blevet OCR-behandlet (Optical Character Recognition), hvilket vil sige, at billedfiler er omformet til søgbar tekst. Hermed opstår muligheden for at udarbejde dels ordfrekvenssøgninger, dels mere avancerede computationelle fremgangsmåder som f.eks. *embeddings* – der kortlægger en given terms semantiske indlejring eller ”associationsstruktur” i et korpus. Men på grund af papir- og tryk kvalitet skal vi altså frem til midten af århundredet, før vi for alvor kan stole på resultaterne. Det er med disse forbehold vi viser, at interessen for sang oplever en støt stigende interesse i slutningen af 1700-tallet og ind i 1800-tallet – i perioden, hvor oplysningsinspirerede kræfter forsøgte at udbrede skolegang for hele befolkningen, og hvor sang stod som et centralt element i skolernes undervisning. Herefter sker der endnu et spring i interessen for sang i tiden omkring Første Slesvigske Krig (1848-1851) som synes at fastholdes frem til årene efter Anden Slesvigske Krig (1864). I perioden mellem 1870 og frem til Første Verdenskrig er niveauet relativt stabilt for at dykke brat i 1914 og stige påfaldende og hastigt op gennem 1920’erne og frem mod Anden Verdenskrigs og alsangens begyndelse. Næste bemærkelsesværdige fald sker i pop- og rockmusikkens årti 1960’erne. Det holder sig frem til midten af 1980’erne, hvor der sker en kortvarig stigning – givetvis forbundet med stigningen i interesse for N.F.S. Grundtvig, som fyldte 200 år i 1983 – hvorefter det falder tilbage igen. I de første år af det 21. århundrede ser vi en stigning til omkring 1,5 %.⁷

7 Til sammenligning kan angives, at ”dans” i samme periode fluktuerer mellem 0,65 og 0,8 % af artiklerne.

SANG OG SYNGNING I SKOLEN

Figur 2. Det relative antal af forekomster af ordet "sang" i danske aviser 1750-2000.

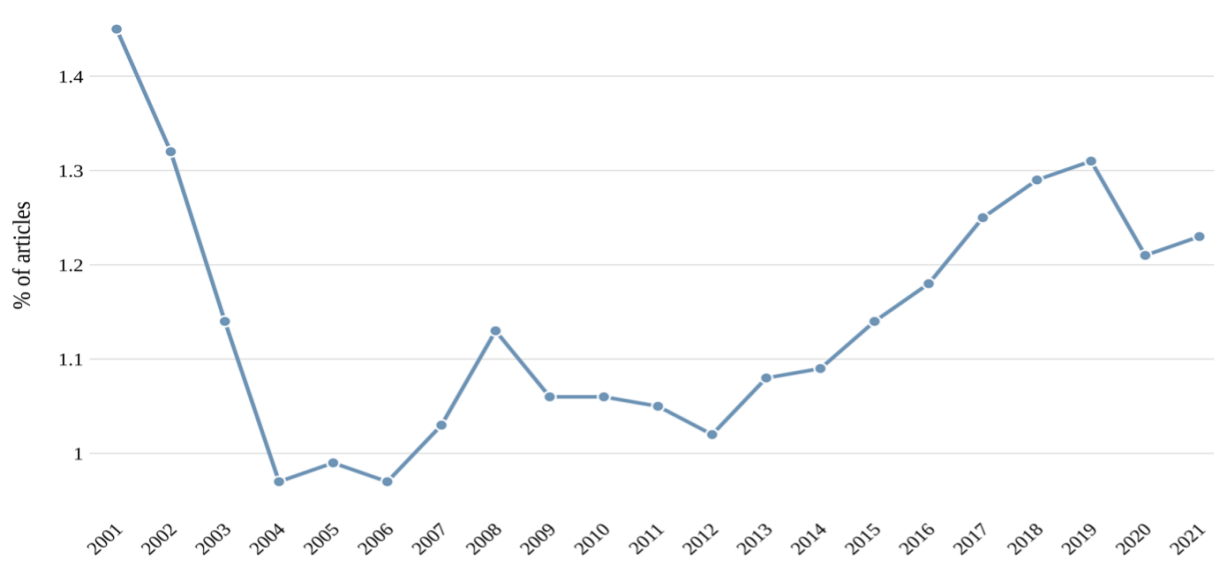

Figur 3. Forekomster af ordet "sang" i danske aviser 2000-21.

Ser vi på det 21. århundrede stiger interessen bemærkelsesværdigt. Figur 2 viser os, at det absolutte antal af forekomster af "sang" tager fart fra 2004 og fremefter.

Dykket i 2020-21 dækker over en almen tendens i vestlige nyhedsmedier under coronakrisen, hvor andre emner end de strengt pande-

mirelaterede havde svært ved at finde fodfæste (Nielbo et al. 2023). De absolutte opgørelser kan dog sløre for den egentlige udvikling i den kollektive interesse og den relative forekomst af ”sang” målt i forhold til antallet af artikler fortæller da også en lidt anden historie. Her ser vi, at den markante stigning i begyndelsen af årtusindet er kortvarig. Herefter stiger den i det såkaldte Sangens år i 2008, der var præget af initiativer til sangens fremme, falder igen og stiger støt fra 2012 og frem til coronapandemien i 2020.

Figur 4. Det relative antal af forekomster af ordet ”sang” i danske aviser 2000-21.

Opmærksomhedsniveauet siger imidlertid ikke meget om forståelsen af termen sang. For at pejle os ind på, hvorledes sangens semantiske tendenser ser ud i danske aviser, har vi derfor udarbejdet en såkaldt rudimentær måling af dets indlejring i det ordforråd, som danske aviser dækker over i perioden 1900-2016. Det har vi gjort ved at udtrække de 50 termer, hvis opførsel ligner ”sang” mest. Herefter har vi kodet dem som hhv. forbundet med betydninger, der trækker sang i en retning af (1) håndgribelig kulturarv, (2) uhåndgribelig kulturarv og (3) neutralt (hverken/eller, både/og). Opgørelsen findes i bilag 1. I den finder vi en svag overvægt af associationer med den håndgribelige kulturarv: 25 af termerne forbinder sang med en uhåndgribelig kulturarv, 19 med en håndgribelig og seks er neutrale.

Et af de forhold, der kan være med til at sløre billedet af, hvilken forståelse der ligger bag brugen af termen, er, at det danske ord ”sang” som sagt er polysemisk, da det både kan referere til et objekt, altså noget håndgribeligt, og en handling, altså noget uhåndgribe-

ligt. Ser man på ordet ”sang” alene samt forskellige sammensatte ord, hvori ”sang” indgår, er det ikke muligt uden for kontekst at afgøre, om ordet henviser til sang i sin håndgribelige eller uhåndgribelige betydning. Vi foretog derfor en lille stikprøve på en af de termer, der forekommer i vores rudimentære måling, nemlig ”folkesang”: Vi så på, om ordet brugtes som objekt (håndgribelig betydning) eller som handling (uhåndgribelig betydning) i 30 forekomster i danske aviser på Mediestream. Eksempel:

- Håndgribelig betydning: ”I den smukke, gamle skotske Folkesang ”The Auld long Syne” synger man Venskabets Pris” (Sorø Amts-Tidende, 21. september 1921, s. 2).
- Uhåndgribelig betydning: ”I Morgen Eftermiddag mødes der atter til Folkesang på Hobro Torv.” (Social-Demokraten for Randers og Omegn, 14. september 1940, s. 7).

”Folkesang” forekom her i sin uhåndgribelige betydning 19 gange og 11 gange som håndgribelig, fordelt på perioden 1848-1972, hvilket tyder på, at begge disse to anvendelser af ordet er jævnt i anvendelse. Da det således ikke er muligt at afgøre, om ordet ”sang” og afledte ord er brugt i den ene eller den anden af disse to betydninger, har vi henført sådanne ord til den neutrale kategori, idet vi noterer os, at det netop understreger denne artikels pointe om, hvor let disse to ret forskellige betydninger af ordet ”sang” forveksles og slås i hartkorn. Sammenfattende om vores måling kan man sige, at den indikerer, at bevarings- og praksisværdien for skolesangen har figureret som nogenlunde jævnbyrdige op gennem det 20. århundrede og frem til i dag. Det sidste spørgsmål, vi vil tage op, er, hvorvidt de to værdier for skolesangen understøtter forskellige typer eller niveauer af fællesskaber.

Sangskat og stemmeskam – fysiske og forestillede sangfællesskaber

Antologien *Sangen i skolen* udkom ligesom Nielsens afhandling *Almen musikdidaktik* i 1998. Begge værker udkom med andre ord midt et tidehvert i dansk fællessangskultur, som stod på tærsklen til en opgangsperiode. De udstikker begge denne kulturs mulige udviklingsretninger i det 21. århundrede. Antologiens forfattere iagttager et lavpunkt og en krisetid for sangen i skolen og konstaterer, hvad de beskriver som

det tidstypiske fænomen, at mødet i den fælles sang på tværs af generationer og befolkningsgrupper bliver mere og mere problematisk i det moderne samfund. (Abrahamsen 1998, 14)

De udtrykker dog også forsigtige betragtninger om en vending på vej (Berggreen 1998, 37). I 2023 må man konstatere, at denne vending ikke udeblev. Som det fremgår af vores optælling ovenfor, er bevågenheden omkring sang og fællessang i Danmark steget støt siden årtusindskiftet (se også Borčak og Marstal 2022, 48 ff.). Øvrige tegn på dette ses blandt andet i tiltag som Sangens År 2008, hvor DR, kulturministeriet og undervisningsministeriet satte sang på dagsordenen i blandt andet skolerne; etableringen af civilorganisationer som Sangens Hus, der ikke mindst arbejder for sangen i daginstitutioner og skoler samt en stadigt ekspanderende række lokale sangkraftcentre; opkomsten af fænomener som ”maratonsang” og TV-transmittering af *large-scale* fællessangsbegivenheder – en tendens, der kulminerede med svimlende seertal under COVID-19-nedlukningerne i 2020-21 (Baunvig 2020).

Peter Abrahamsen inddeler på *Sangen i skolen*-antologiens tidspunkt hindringerne for den gode skolesang i to kategorier: for det første manglende *sangvanthed* og for det andet manglende konsensus om et *sangrepertoire*. Angående det første peger Abrahamsen på, at der findes to kategorier: tonedøvhed og manglende sangtræning. Det sidste vurderes som det mest udbredte problem og indikeres af det forhold, at melodier i folkelige sangbøger sættes ned i toneart, fordi folk ikke har lært at synge i et højt stemmeleje (Abrahamsen 1998, 15). Angående det andet peger Abrahamsen på det forhold, at det senmoderne samfunds eklektiske musik- og kulturudbud gør det svært at finde sange, som appellerer både til den enkelte og til fællesskabet (se hertil også Borčak og Marstal 2022, 51).

De to hindringer for skolesangen, som Abrahamsen konstaterer, knytter sig netop til hver af de to ovenfor skitserede værdier: praksisværdien og bevaringsværdien. Den første hindring angår syngningen; en signifikant hæmning for en levende syngpraksis består i, hvad vi med et nu etableret begreb i sangforskningen kan kalde ”stemmeskam” (Schei og Schei 2017), nemlig den socialt invaliderende følelse af, at ens vokale præstation er tilbagestående. Den anden hindring angår sangene, og ræsonnementet er, at når vi ikke har noget fælles at synge om, vil fællessangen forstumme. Samme ræsonnement findes hos Helen Berggreen, som bringer følgende analyse af fællessangens vanskelige kår omkring årtusindskiftet:

Sammenfattende kan man sige, at danskernes tilværelse gennem århundrederne har været karakteriseret af veldefinerede (tolknings-) fællesskaber, som fællessangen naturligt kunne udspringe af. Efter 1945 er samfundsudviklingen gået i andre retninger [...] som i høj grad har været med til at nedbryde den engang så stærke danske fællessangstradition, som her er beskrevet. Og det er en selvforstærkende udvikling, idet mindre fællesskab skaber mindre fællessang – og mindre fællessang skaber mindre fællesskab. (Berggreen 1998, 33)

Sanghistoriker Kirsten Sass Bak (2018, 18) har i lighed med Berggreen påpeget, at den danske fællessang opstod som følge af et kollektivt behov for at udtrykke fælles *sager* – fra det generelle fælles udtryk for national identitet til specielle tilfælde som arbejderens og bondens sag etc.

Imidlertid viser de seneste årtiers opblomstring af fællessang, at et ”veldefineret” fælles standpunkt ingenlunde er nødvendigt for, at fællessang fungerer. Den aktuelle danske fællessangskultur er som nævnt netop kendetegnet ved en nedtonet betydning af bekendelsen til fælles budskaber – en tendens, der er blevet kaldt den ”melocentriske vending” (Borčak 2020). Skeler man til ritulforskningen og indsigter fra de sidste to århundreders sociologiske forskning tegner der sig også her et billede af, at kausaliteten langt fra altid er sådan, at fællessang udspringer af på forhånd veldefinerede fællesskaber. Nok så ofte er det omvendt: Det er selve de rytmisk-klanglige rituelle handlinger som f.eks. kollektiv sang, der *afføder* fællesskabsfølelser – snarere end blot at bekræfte allerede eksisterende fællesskaber (Borčak og Baunvig 2021).

Vi mener, det er sandsynligt, at de to hindringer, som Abrahamsen observerer, knytter sig til hver sit gruppestørrelsesniveau: Fraværet af et fælles nationalt sangrepertoire står muligvis i vejen for en fælles sangkultur på makroniveauet for det (forestillede) nationale fællesskab på tværs af landets skoler, men behøver ikke opbyde et problem på den enkelte skole, som kan betjene sig af mere eller mindre idiosynkratiske sangrepertoarer – nogle skoler har f.eks. deres egen sang, hvis formål er at skabe sammenhængskraft på den specifikke skole. Stemmeskamsproblematikken er derimod en hindring på mikroniveauet for den direkte fysiske forsamling, altså på skole- eller klasseniveau, hvor elevens eventuelle manglende sangvanthed eller følelse af stemmeskam kan få sangen til at forstumme. Sidstnævnte tilfælde peger på, at stemmeskamsproblematikken går forud for problematikken om fælles repertoire. En tryk og sikker mestring af egen sangstemme i fællesskab med andre er forudsætningen for, at syngning overhovedet kan finde sted.

Nyere undersøgelser af fællessangskulturen i Danmark indikerer, at fællessangens besungne evne til at skabe fællesskabsfølelse blandt deltagerne aftager, jo mere "forestillet" fællesskabet er (Sørensen et al. 2021). Med andre ord ser det ud til, at sangens evne til at knytte de syngende sammen er stærkere i mindre fysiske forsamlinger end i større, nationale fællesskaber som f.eks. de TV-transmitterede fællessangsinitiativer på DR under COVID-19-nedlukningerne. For skolesangens vedkommende kan der desuden være forskel på sangaktiviteter for hele skolen og på klasseniveau; det viser både foreløbige indsigter fra det førnævnte projekt Alle Kan Synge samt andre projekter såsom et skolesangsprojekt i Kolding Kommune, hvor sangkonsulent Helene Eiler Ernst beskriver erfaringer om, at det er lettere at opbygge et trygt sangmiljø i den mindre gruppe, som klassen er (Thue 2023).

Konklusion

Denne artikel har søgt at vise, at begrundelser for skolesangen er udspændt i et spektrum mellem to forskelligartede og til tider modsatrettede værdigrundlag. På den ene side begrundes sang i skolen med, at elevernes syngning er med til at bevare en umistelig kulturarv af sange, ofte synonymt med "den danske sangskat". Det har vi kaldt bevaringsværdien. På den anden side bygger argumenter for sang i skolen på, at det er godt for børn og unge at synge sammen. Det har vi kaldt praksisværdien. Vi har fortolket værdierne for skolesangen som sammenlignelige med begreberne om håndgribelig og uhåndgribelig kulturarv, og vores gennemgang viser, at historisk set var praksisværdien den herskende fra skolesangens begyndelse, idet fokus her var på at få eleverne til at synge rigtigt. Idéen om, at skolesangen har til formål at *bevare* et repertoire/en sangskat bed sig først fast i løbet af det 20. århundrede. Nyere tid har set et stigende fokus på de trivsels- og inklusionsmæssige fordele ved at synge i skolen, hvilket har medført en styrkelse af praksisværdien. Dog er det vigtigt at bemærke, at praksisværdien dækker over to forskelligartede idealer: færdighedsidealet, der har fokus på korrekt syngeteknik, og trivselsidealet, der har fokus på de sociale og trivselsmæssige virkninger af at synge. Færdighedsidealet var vigtigst fra begyndelsen af skolesangens historie, mens trivselsidealet står stærkest i dag – muligvis på bekostning af et fokus på, at sang også er en færdighed, der kan læres og skal trænes. I 2020'erne findes de to overordnede værdigrundlag, bevaringsværdien og praksisværdien, side om side som to

tilsyneladende jævnbyrdige argumenter i skolesangsdebatter. Imidlertid er der tale om to ret forskelligartede værdigrundlag, og det har været denne artikels hovedærende at vise, at det er ønskeligt at skelne mellem i debatter om skolesangens formål.

Referencer

- Abrahamsen, Peter. 1998. "Fællessangen i det moderne samfund". I *Sangen i skolen: Om fællessangen i skole og samfund før og nu*, redigeret af Edith Aller og Michael Schelde, 14-22. Frederikshavn: Dafolo.
- Andersen, Hans Jørgen og Jens Olsen. 1998. I *Sangen i skolen: Om fællessangen i skole og samfund før og nu*, redigeret af Edith Aller og Michael Schelde, 39-72. Frederikshavn: Dafolo.
- Arnfred, Knud. 1971. "Sang bliver et skolefag: Træk af skolesangens historie i 1. halvdel af det 19. århundrede". *Årbogen for Selskab for Skole- og Uddannelseshistorie*, 54-75.
- Aller, Edith og Michael Schelde, red. 1998. *Sangen i skolen: Om fællessangen i skole og samfund før og nu*, redigeret af Edith Aller og Michael Schelde. Frederikshavn: Dafolo.
- Bach-Nielsen, Carsten. 2023. *Kirkehistorie – folkesag og skolesag: Ti kapitler om erindring og historiebrug*. København: Eksistensen.
- Bak, Kirsten Sass. 2018. "Fællessangstraditioner i Danmark ca. 1780-1960". I *Fællessang og fællesskab*, 15-49. Herning: Videncenter for sang.
- Baunvig, Katrine Frøkjær. 2020. "Forestillede fællesskabers virtuelle sangritualer". *Tidsskriftet SANG* 1 (1): 40-45.
- Berggreen, Helen. 1998. "Fællessangens danske historie". I *Sangen i skolen – om fællessangen i skole og samfund før og nu*, redigeret af Edith Aller og Michael Schelde, 23-38. Frederikshavn: Dafolo.
- Bonde, Lars Ole og Stefan Ingerslev. 2002. "'Alle kan synge': Sangglæde og social og faglig trivsel i indskoling via klassekorpædagogik og tolærersystem". I *Samsang gennem livsløpet*, redigeret af Anne Haugland Balsnes, Regine Vestertlid og Øyvind Johan Eiksund, 97-127. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Borčák, Lea Wierød. 2022. *Sang*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Borčák, Lea Wierød og Henrik Marstal. 2022. *Fællessang – fælles sag? En bog om sang som kollektiv handling*. København: Forlaget Højskolerne.
- Borčák, Lea Wierød. 2020. "Community as a Discursive Construct in Contemporary Danish Community Singing". *SoundEffects* 9 (1): 81-91. <https://doi.org/10.7146/se.v9i1.113023>.
- Borčák, Lea Wierød og Katrine Frøkjær Baunvig. 2021. "Medial Conditions for Social Bonding in Singing". *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music* 52 (2): 391-416.

- Boyce-Tilman, June. 2019. "Unchained Melody: The Rise of Orality and Therapeutic Singing". I *The Oxford Handbook of Singing*, redigeret af G.F. Welch, D.M. Howard og J. Nix, 935-963. Oxford: Oxford University Press.
- Boyce, Georg, James Curran og Pauline Wingate. 1978. *Newspaper History from the Seventeenth Century to the Present Day*. London: Constable.
- Byberg, Kirsten. 1973: "Højskolen og den folkelige sangtradition ca. 1840-1910". *Årbogen for Selskab for Skole- og Uddannelseshistorie*, 21-53.
- Clausen, Karl. 1958. *Dansk Folkesang gennem 150 år*. København: Fremad.
- "Anordning for Almue-Skolevæsenet paa Landet i Danmark, 29. juli 1814". *Danmarkshistorien.dk* (u.å.). <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/anordning-for-almue-skolevaesenet-paa-landet-i-danmark-af-29-juli-1814>.
- Engel-Schmidt, Jacob. 2023. "Kulturministeren i svar på åbent brev: Morgensang og musik skal styrke fællesskaberne". *Kulturmonitor*, januar. <https://kulturmonitor.dk/debat/art9162420/Morgensang-og-musik-skal-styrke-faellesskaberne>.
- Faghæfte 1988. Musik. Undervisningsvejledning for Folkeskolen. Undervisningsministeriet, København. <https://library.au.dk/fileadmin/lfskolelov/1988-01-musik.pdf>.
- Faghæfte 1995. Musik. Undervisningsvejledning for Folkeskolen. Undervisningsministeriet, København. <https://library.au.dk/fileadmin/lfskolelov/1995-07-musik.pdf>.
- Fjeldsøe, Michael, Katarina Smitt Engberg og Bjarke Moe. 2024. *Carl Nielsen: En kulturhistorisk biografi*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Fælles Mål 2009 – Musik. 2009. <https://digitalelaereplaner.dk/wp-content/uploads/sites/11/2023/08/2009-musik.pdf>.
- Gjerløff Anne Katrine og Anette Faye Jacobsen. 2014. *Dansk Skolehistorie*, bd. 3: *Da skolen blev sat i system*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Goehr, Lydia. 2007. *The Imaginary Museum of Musical Works: An Essay in the Philosophy of Music*. Oxford: Oxford University Press.
- Habermas, Jürgen. 1962. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Berlin: Suhrkamp.
- Hastrup, Kirsten. 2006. "Den u håndgribelige kulturarv – En konvention til debat". I *Begrebet Immateriel Kulturarv*, 7-15. København: Kulturministeriets Forskningsudvalg. https://kum.dk/fileadmin/_kum/5_Publikationer/2006/Begrebet_immateriel_kulturarv.pdf.
- Holgersen, Sven-Erik og Finn Holst, red. 2020: *Musikfaget i undervisning og uddannelse – status og perspektiv 2020*. Aarhus: DPU.
- Horwitz, Eva Bojner, David Thorarinn Johnson, Viveka Lyberg-Åhlander, Birgitta Sahlén, Petri Laukka og Pia Bygdéus. 2023. "Making Space for Singing in the 21st century Classroom: A Focus Group Interview Study with Primary School Music Teachers in Sweden". *British Journal of Music Education*: 1-15. <https://doi.org/10.1017/S0265051723000360>.
- Høgel, Sten. 2020. *Johann Abraham Schulz – den folkelige fællessangs far*. København: Multivers.

- Iversen, Marija Krogh. 2014. "Den danske fællessang har fået en renæssance". *Kristeligt Dagblad*. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/den-danske-faellessang-har-faet-en-renæssance>.
- Rishøj, Line. 2024 "Den danske sangskat – hvad er det? Kanonisering af dansk folkelig sang". *Tidsskriftet SANG* 5: 1-19.
- Kulset, Nora. 2020. "Singing – A Pathway to Friendship, Empathy and Language in Children from Different Backgrounds". I *The Routledge Companion to Interdisciplinary Studies in Singing*, bd. 2, redigeret af Helga R. Gudmundsdottir, Carol Beynon, Karen Ludke og Annabel J. Cohen, 390-402. London: Routledge.
- Kultti, Anne. 2013. "Singing as Language Learning Activity in Multilingual Toddler Groups in Preschool". *Early Child Development and Care* 183 (12): 1955-1969. [doi: 10.1080/03004430.2013.765868](https://doi.org/10.1080/03004430.2013.765868).
- Marsh, Kathryn. 2017. "Creating Bridges: Music, Play and Well-being in the Lives of Refugee and Immigrant Children and Young People". *Music Education Research* 19 (1): 60-73. [doi: http://dx.doi.org/10.1080/14613808.2016.1189525](http://dx.doi.org/10.1080/14613808.2016.1189525).
- Marstal, Henrik. 2006. "Sange fra glemmebogen – eller huskekager fra fortiden? Forvaltninger af traditionelle sangrepertoarer i dansk rock omkring årtusindeskiftet". Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Nettl, Bruno L. 1983. *The Study of Ethnomusicology: Twenty-nine Issues and Concepts*. Urbana: University of Illinois Press.
- Nielbo, Kristoffer, Kennet Enevoldsen, Rebekah Baglini, Elena Fano, Andreas Roepstorff, Hianbo Gao. 2023. "Pandemic news information uncertainty: News dynamics mirror differential response strategies to COVID-19". *PLoS ONE* 18 (1): e0278098. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0278098>.
- Nielsen, Frede V. 1998. *Almen Musikdidaktik*. København: Akademisk Forlag.
- Nielsen, Steen Kaargaard og Mads Krogh. 2014. "At musikere: En praktisk orientering i musikvidenskab – i et faghistorisk og videnskabsteoretisk lys". *Danish Musicology Online*: 5-17. http://www.danishmusicologyonline.dk/arkiv/arkiv_dmo/dmo_saernnummer_2014/dmo_saernnummer_2014_01.pdf.
- Pedersen, Marianne Holm. 2017. "Levende kultur: En fortegnelse over immateriel kulturarv i Danmark". I *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek* 30 (4): 62-70. <https://tidsskrift.dk/magasin/article/view/103075/152131>.
- Potter, John og Niel Sorrell. 2012. *A History of Singing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rasmussen, Henning Bro. 1998. *Kirkesanger og landsbyorganist*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Rossil, Helen. 2022. *Kingotone og brorsang – folkelig salmesang i Danmark: Fra salmebøger og lydindspilninger*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Rossil, Helen. 2015. "Viser på valse – Vokale vinkler: Konturer af gammel folkelig syngemåde mellem mundtlig og skriftlig kultur". *Danish Musicology Online* 7: 83-105. http://www.danishmusicologyonline.dk/arkiv/arkiv_dmo/dmo_07/Dansk_Musikforskning_Online_Vol_07.pdf.

- Sarauw, Kirsten. U.å. "Hvor blev sangen af?" *Rønshovedhøjskole.dk*. https://www.ronshoved.dk/wp-content/uploads/2020/06/hvor_blev_sangen_af_af_kirsten_sarauw.pdfHvor blev sangen af?.
- Schei Tiri Bergesen og Edvin Schei. 2017. "Voice Shame: Self-censorship in Vocal Performance". *The Singing Network* 1: 1-10.
- Schiørring, Nils. 1977. "Folket synger". I *Musikkens historie i Danmark*, bd. 1, 7-28. København: Politikens Forlag.
- Small, Christopher. 1998. *Musicking: The Meanings of Performing and Listening*. Wesleyan University Press.
- Søllinge, Jette D. og Niels Thomsen. 1989. *De Danske Aviser 1634-1989 II*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Sørensen, Jesper, Peter B. Andersen og Katrine Baunvig. 2021. "Håndvask og fællessang: Ritualer og ritualiserede handlinger i Coronaens tid". *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 72: 116-136.
- Thirup, Søren. 1998-99. "Musik i folkeskolen". *Dansk Musiktidsskrift* 73 (6): 189-192.
- Thue, Mette. 2023. "Sang i dansk giver trivsel og læring i Kolding". *Videncenter for sang*. https://videncenterforsang.dk/sang-i-dansk/?fbclid=IwAR2oC7CrT0LtwxJ_RYVX69ZpJb7EPV6kbpMl-mT_iX5miLBGjrOeyLdiQbk.
- Undervisningsvejledning for Folkeskolen – Betænkning nr. 253 af 1960. "Den blå betænkning". *Undervisningsministeriet*. <https://www.betænkninger.dk/wp-content/uploads/2021/02/253.pdf>.
- Undervisningsvejledning for Folkeskolen, 10. Musik. Undervisningsministeriet.
- UNESCO. 2003. *What is Intangible Cultural Heritage?* <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>.

Bilag 1

De 50 termer, der mest ligner den måde, hvorpå ordet 'sang' opfører sig i danske aviser 1900-2016, fordelt på "uhåndgribelig" (U), "håndgribelig" (H) og "neutral" (N) betydning.

		U	H	N
1	klaveret	X		
2	folkesang			X
3	julesang		X	
4	sanggruppe	X		
5	mandskor	X		
6	danse	X		
7	voksenkoret	X		
8	børnesang		X	
9	sangnumre		X	
10	potpourri		X	
11	yndlingsange		X	
12	musik			X
13	gregoriansk			X
14	paginerede		X	
15	julesalmer		X	
16	trestemmigt	X		
17	nynnen	X		
18	fælleskoret	X		
19	sang			X
20	harmonikamusik			X
21	sangens			X
22	mandsmusik			X
23	sangere	X		
24	julesang		X	
25	børnekoret	X		
26	pensionistorkestret	X		
27	musik			X
28	korsatser		X	
29	duetten			X
30	julesalme		X	
31	akkompagnement	X		

32	guitarmusik			X
33	børnesang		X	
34	synge	X		
35	solosang			X
36	seniorkoret	X		
37	luciasangen			X
38	elevkoret	X		
39	akkompagnere	X		
40	popklassikere		X	
41	kirkemusik			X
42	samspilsgruppen	X		
43	forårssange		X	
44	julesalmer		X	
45	gymnasiekoret	X		
46	stroferne		X	
47	sungne	X		
48	afslutningsnummeret		X	
49	sangstemme	X		
50	visesang		X	
		20	17	13

Abstract

Songs and singing in school: Danish school singing between tangible and intangible cultural heritage

For centuries, singing has played a vital role in elementary schools in Denmark. During the 20th Century, singing's significance – in Denmark as well as elsewhere in Europe – was gradually downplayed, and singing was reduced from an independent subject and an overarching activity to a subdiscipline under the broader subject of "Music". In the 2020's a renewed interest in communal singing is surging in Denmark; this also entails an increasing focus on the benefits of school singing. Political and societal discourse is fraught with wishes of revitalizing singing culture in schools. However, the arguments to support such wishes are quite different in nature, sometimes leading to misconceptions. This article aims to show that arguments for school singing fall within a continuum between two poles: In one end of the continuum, singing is valued as a way to preserve a culturally valued repertoire of songs, and in the other end, singing is valued as a beneficial activity regardless of what is being sung. The purpose of the article is thus to establish a conceptual distinction that has hitherto been unclear, underscored by the inability of the Danish language to discriminate clearly between "song" and "singing". To support our case, we mobilize the conceptual pair of tangible and intangible cultural heritage, arguing that these can be mapped on to the distinction between school singing as preservation of songs vs. as an activity in its own right. Further, we trace the occurrence and connotation of the word "song" in Danish public newspapers from the late 18th Century to the 2020's, showing that the term does indeed fluctuate between connotations of tangible and intangible cultural heritage throughout the period.

Keywords: Song, singing, school singing, music education, cultural heritage, intangible cultural heritage